

Виолета Николовска

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

МИНИЈАТУРИТЕ НА АЦО ШОПОВ

Апстракт: Предмет на нашето излагање ќе бидат „Минијатурите“ на Ацо Шопов, издадени во стихозбирката „Слеј се со тишината“ во 1955 година. Хронолошки и содржински тоа се песни што припаѓаат на модернизмот како правец. Тие се интимистички, реални записи како кратки импресии. Тоа се песни од, според А. Прокопиев, интимистичката фаза на Шопов, возбудливи и сублимни куси поетски форми во кои поетот е како сликар, поточно фотограф на моменти од реалноста („Лист“, „Штрк“, „Верглата“) преку кои ги изразува своите длабоки, интимни чувства кои не се моментни, туку се повеќе како состојба на душата. Во нив Ацо Шопов е нежен, носталгичен, се открива како грижлив родител („Залажување“). Во „Минијатурите“ поетот Ацо Шопов ја нема онаа жестокост што ја има во други песни и други збирки поезија („Раѓање на зборот“, „Небиднина“, „Гледач во пепелта“, „Црно сонце“). Всушност, во секоја песна, во секоја збирка, откриваме една нова димензија на личноста на Шопов. И содржински, и во формален поглед, „Минијатурите“ на Шопов се разликуваат од останатите песни од неговата поетска оставштина. За Соња Стојменска – Елзесер, „Минијатурите“ на Шопов се поетски кроки – цртежи, миговни исечоци од пејсаж кои носат длабока рефлексивна содржина. Токму на овие минијатурни поетски одблесоци, на нивната интимна длабочина и рефлексивност што ја носат во себе, ќе се обидеме да дадеме наше видување.

Клучни зборови: поезија, минијатури, Шопов, лирика, рефлексивност

Според Р. Младеноски (Младеноски 2018: 52 -53) модернизмот во македонската книжевност својата доминантна појава ја бележи на почетокот на 50-тите години на 20 век како опозит на повоениот социјалистички реализам. Некои од називите за овој правец во книжевноста се и: интимизам, лирски реализам, психолошки реализам, индивидуализам. Појавата на модернизмот во македонската книжевност се врзува за 1952 година, со издавањето на збирката песни „Стихови за маката и радоста“ од Ацо Шопов. Оваа поезија е определена како интимистичка.

Предмет на нашето излагање ќе биде поетот Ацо Шопов, поет меѓу две епохи, претставник на два правци, од кои едниот е сепак соцреализмот (но повеќе како временска детерминација на творештвото одошто како тематска и содржинска), а другиот модернизмот. Тука би сакале да споменеме и дека поезијата пишувана во воениот и повоениот период, особено песната „Очи“, по чувство и по определба не е соцреалистичка, туку лирска, интимна. Таа, иако пред времето, би можеле да кажеме дека спаѓа во модерната поезија. Интересно е да се споредат очите, како извор на радост, живот и борбеност што бликале и побудувале на борба кај неговата другарка Вера Јоциќ, со црното сонце во

неговата подоцнежна поезија, со гледачот во пепелта и небиднината. Како таа светлина од тие очи да згаснала не само кај неговата сакана другарка, туку како да ја згаснала и светлината во душата на подоцнежниот поет и човек Ацо Шопов, кој тешко можел да се свие на едно место, туку се барал себе, ја барал светлината во животот и талкал меѓу саканите жени и места.

Она што ние во овој труд сакаме да го обработиме се неговите Минијатури, издадени во стихозбирката „Слеј се со тишината“ во 1955 година. Хронолошки и содржински, тоа се песни што припаѓаат на модернизмот како правец. Тоа се интимистички, реални записи како кратки импресии.

Една таква лирска, кратка импресија е песната „Лист“.

ЛИСТ

*Се откина од гранката сам, полека и несетено
и остана во воздухот да лебдее така.
Мислејќи дека е жолта пеперуга, детено
пружи по него рака.
И не се измени ни со прелив мал
на есента божилото.
Само гранката задржа скриена жал,
жал за зеленилото.*

Да се задржиме првин на ритамот на песната. На бројот на слоговите во еден стих: 16 / 14 / 15 / 7 ; 11 / 8 / 12 / 7. Како паѓа еден лист? Како носен од ветар во амплитуда: поголема, помала, поголема, помала. Токму тој е ритамот на стиховите во песната. Авторот како во нив да го доловил паѓањето, носењето на листот на ветрот. Тоа е ритамот.

Чувството е лирско, интимистичко: една есенска импресија што на крајот доведува до чувство на тага.

Интересни се Минијатурите на Шопов. Некои од нив како да се напишани во форма на песничка за деца. Иако овде наративот не е детски, сепак се појавува и дете во песната. Со наивност, искреност: *Мислејќи дека е пеперуга, детено / пружи по него рака*. Многу нежност во песната, иако чувството е тага: листот како пеперуга, детено пружи по него рака. Оваа песна и „Залажување“, според мене се најлиричните песни од Минијатурите на Ацо Шопов.

ЗАЛАЖУВАЊЕ

*Таа ноќ е, сине, пеперуга бела:
на макова вришка слета и се скри.
Во маково цветје таа ноќ се вплела.
Не мисли ја ти.
Спи, сине, спи.*

*Таа ноќ е, сине, коњче што се спрема
да замине на пат неброени дни.
Сега се е мирно. Сега ништо нема.
Смири се и ти.
Спи.*

И „Залажување“, како и „Лист“ е песна со ритам. Како лулање на дете што се заспива. И самиот графички израз на песната го покажува тоа. Бројот на слогови од почетокот на стиховите во строфата, драстично се намалува на крајот на строфата. Како лулање. Последната строфа, завршува само со еден збор, еден слог: *спи*. И потоа како да настанува тишина. Сон.

Интересен е насловот: *залажување*. Не е приспивна, туку залажување. Зошто? Детето обично се залажува кога плаче, кога е немирно. Јас овде го гледам Шопов како грижлив татко: не мисли ја ти (ноќта), таа е пепруга бела...; таа е коњче што се спрема да замине на пат неброени дни. Како ноќта да е метафора на животот, на она што го чека човекот, а таткото го теши. Како ноќта да е светот надвор од сигурноста на родителскиот дом... Песната е едно успивање и едно смирување: *сега сè е мирно, сега ништо нема, смири се и ти*. Многу нежност, многу лиричност во малку стихови. И ритам на заспивање.

Уште една од песните во Минијатурите е во облик на детска песна, а е длабоко лирична и интимистичка (всушност, мешањето на жанровите е и една од одликите на модернизмот: „Kao najvažnija obilježja modernističkoga razdoblja navode se njegov međunarodni, kozmopolitski značaj te razmjena tehnika među različitim umjetnostima, a u književnosti formalni eksperimenti i prekoračenje žanrovskih granica¹“). Тоа е песната „Штрк“. Тоа е една импресија во стихови, како поглед низ прозор, една рефлексивна на осаменоста и оставеноста, во која превладува чувството на тага, но истовремено и една нежност во описот на сликата. Контрадикторно, но чудесно и својствено само за Минијатурите на Шопов. Чувство на возрасен, преточено во јазик на дете.

ШТРК

*Падна на ридот, еден штрк
сонува брегови зелени.
Му се привидува дека е пак
со јатата иселени.*

*Во летот долг се срушил он
и никој не го закрилува.
Семне ... и мисли дека е сон*

¹ modernizam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Преземено на 20. 4. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41465>>.

првата снегулка што го милува.

Отуѓеноста, осаменоста и талкањето, како елемент и на авторовиот живот, ги гледаме во лирскиот запис, всушност опис на Облакот, претставен персонифицирано: како живот во талкање, без цел, кој е туѓ на сè што е земно, кој меѓу луѓето и сонцето стои. Зарем не сме сите ние талкачи низ животот, на моменти осамени, туѓи дури и за себе и страстите свои, со напукнати образи бели низ кои се слеваат капки чисти....

ОБЛАК

*Патник што нема ни пат ни цел
и со ветровите спие.*

*Од жед му напукнал образот бел,
оган во очите крие.*

Туѓ на секаков земен лик,

туѓ и на страстите свои.

*Сам, како некој нестварен лик
меѓу луѓето и сонцето стои.*

Б. Китанов, кој темелно го проучува и животниот пат и творештвото на Шопов, ќе каже: „Бегајќи ‘од себеси за да ги скрши вилиците на / детството недетство’ и гонет од ‘диви ветришта / од кошмари и најцрни соништа’, по долгото ‘бегство низ небиднината’, ‘преку планини, преку рамнини, езера и океани’, воинот со судбина темна дури во втората половина од животот – на црниот континент меѓу ‘црниот свет’ ќе сфати дека неговата ‘судба не е / само’ негова, ‘туку и судба на сиот’ негов ‘народ’, дека солзите на ‘црните убавици’ / ‘како свезден мост’ се нижат и свонат...“ (Китанов 1998: 164).

Како еден талкач, осамен како облакот, Шопов ќе рече:

Колку е голем светот!

Еден под Исарот,

Друг на Океанот,

Два света, две борилишта,

Две различни светилишта.

А минува караванот...

Колку е светот мал!

Штип и Жоал,

Еден под Исарот,

Друг на Океанот.

А исти љубови,

Исти бранувања

И исти поетски маки и сонувања. ... („Во Штип и Во Жоал“, преземено од Китанов 1998: 165).

Следна од Минијатурите на Шопов на која ќе се задржиме е „Верглата“ на булеварот Saint-Germain. За разлика од претходните, во кои чувствата беа лирични во вид на нежност („Залажување“) , тага („Штрк“, „Лист“), осаменост и отуѓеност („Облак“), овде чувството кое доминира е спокој, навика, еден вид на мир. Додека претходните минијатури беа импресии, моментни слики како фотографии, овде имаме една сцена. Сцена што се повторува, што се повторува дури до здодевност каква што е „сивата магла“ во неа, „глувото мрmoreње на верглата“ и „глувото мрmoreње на Сена“. Сè е спокојно, вообичаено, очекувано, дури и сликата на стариот сликар, кој во описот како да се вклопува целосно: „снуждено седи дури го пречека зора“.

ВЕРГЛАТА

По булеварот Saint-Germain

верглата минува секој ден.

*Старата позната песна здушено в неврат се
слива.*

Досадна сива магла, досадна песна сива.

По булеварот Saint-Germain

сликарот стар е секој ден.

*Непознат снуждено седи дури го пречека
зора,*

*непознат слики нуди на сите в „Source“ и
„Flora“!*

На булеварот Saint-Germain

облачен, матен, зимен ден.

Верглата мрмори глуво и глуво мрмори Сена.

Сликарот бавно стана и празен поглед крена.

Последната Минијатура што посебно ќе ја обработиме во овој преглед ќе биде последната од циклусот - „Утре“. И самата нејзина содржина е содржина за крај. За оваа песна, Соња Стојменска – Елзесер (2004: 557-564) ќе рече: Интересен е фактот што токму меѓу минијатурите се вбројува и песната *Утре* во која се наоѓа стихот според кој е насловена целата стихозбирка. Таа не е куса, но го носи истиот сензибилитет како и останатите песни од овој циклус. Почнува со стихот – констатација на конечноста: *Да, сè мина веќе и свршено сè е*. Но, наспроти на оваа теза за неминовниот крај, песната завршува со стих во кој зракот во поетовите очи е опеан како *една жива струја и дах на вистината*. Меѓуник на оваа борба помеѓу конечноста и вечноста, помеѓу минливото и трајното е токму лапидарниот стих-повик: *Но, слеј се, слеј се со тишината*. Рефлексивноста карактеристична за мудроста на Истокот ја среќаваме во оваа песна веќе многу поразлично од духот на хаику, со повисок степен на сентенциозност, во форма на јасно исцизелирана поука во стилот на зенот“.

Песната не е импресија или фотографија, како што беа претходните што ги прикажавме, таа не носи исклучиво лирична содржина, туку е повеќе, како што вели Елзесер, рефлексивна. Таа не носи моментно чувство, побудено од слика, таа е повеќе како лирски тестамент на авторот, како негово завештание за идните пишувања, живеења: *Можеби за болот друго срце треба / и тагата да е лач на месечината, / можеби јас нема да се најдам себе, / можеби... Но слеј се, слеј се со тишината.* Во едно интервју од 1960 година, значи по објавувањето на оваа збирка поезија, на прашањето: „Во што ја гледате основната поента на вашата поезија?“, Шопов вели: „Во мачното барање на патиштата до човекот...²“. Еве го талкачот Ацо Шопов, еве ги неговите сомнежи дека можеби... нема да се најде себеси, но - *во моите очи еден зрак ќе бие, една жива струја и дах на вистината* - вели. Тој зрак, тој дах на вистината е неговиот лајт мотив за животот понатаму, завештанието, тестаментот и за неговото понатамошно творештво.

Како посебна тема за обработка, не само во оваа збирка и не само за оваа песна е тишината во поезијата на Шопов. Во тишината тој ги искажува неискажливите нешта, што горат и печат; низ животните бури и превирања, тој се засолнува во тишината. Се слева со неа. Има ли поголем спокој и мир од тоа? А сепак, твори, зборува, „го раѓа зборот“: „како глужд на глужд, / камен врз камен“.

УТРЕ

*Да, се мина веќе и свршено сè е.
Сè ко молња денес згасна во темнината.
Па сега сум море каде пустош тлее
и солза сум само в зеница истината.*

*Можеби за болот друго срце треба
и тагата да е лач на месечината,
можеби јас нема да се најдам себе,
можеби ... Но слеј се, слеј се со тишината.*

*И заборав утре кога ќе ме скрие
и сто сонца светнат над нас во висината –
во моите очи еден зрак ќе бие,
една жива струја и дах на вистината.*

Димитар Митрев, предговорот на „Златен круг на времето“ од Ацо Шопов (Шопов 1969: 5) ќе го наслови: „Ацо Шопов или поезијата на трајни вредности“. Годинава навршува еден век од раѓањето на Шопов, а оваа квалификација на неговата поезија сè уште е актуелна. За збирката поезија „Слеј се со тишината“, во чии рамки се и нашите Минијатури, Митрев вели: „Навистина: самиот наслов на збирката *Слеј се со тишината* – дејствува донекаде како акцент на усаменост, на затвореност; некако: премногу заклученово себе. Но каква е таа усаменост, кон што води таа: - никако не води кон себеизолираност.

² Разговор со Борис Вишински во „Културен живот“, 1960, V, 4 стр. 53.

Најсубјективните песни во збирката и особено циклусот *Убавината* со кој почнува збирката – се потврда, најсилна потврда за тоа. ... останувањето во тишина и разговорите во тишина и со тишината се само паузи во текот на едно бујно, но едно импулсивно, виталистички преокупирано трагање по животот и живеењето. Па: осаменост што е поскоро починка меѓу две патувања, меѓу два похода кон непознатото. Осаменост за која најадекватна ознака ќе бидат стиховите на друг еден и не помалку изразит суптилен лиричар – Стеван Раичковиќ: *Ко зна лутања, тај зна мир што је тиха стаза кроз плавило.* И не помалку адекватен за збирката би бил насловот означен со стихот: *Судир со непознатото*, што е завршна поента на песната *Кон галебот што кружи над мојата глава*“ (Митрев, во предговорот на Шопов 1969: 12 – 13).

За Ацо Шопов ќе кажеме дека не само што е еден од зачетниците на модернизмот во македонската поезија, туку тој е и еден изразит, со сите квалитети на овој правец, негов претставник: чувствен, длабок, суптилен, рефлексивен.

Користена литература:

1. Китанов, Б. (1998). *Ацо Шопов – живот и дело*. Скопје: Култура.
2. Младеноски, Р. (2018). *Теорија на книжевноста*. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“.
3. Стојменска – Елзесер, С. (2004). Минијатурите на Ацо Шопов. *XXX Научна конференција на XXXVI меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, одржана во Охрид 11-13 август 2003*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, стр. 557 – 564. Преземено од <https://www.acosopov.com>, 27. 04. 2023)
4. Шопов, А. (1955). *Слеј се со тишината*. Скопје: Книгоиздавateľство „Кочо Рацин“.
5. Шопов, А. (1969). *Златен круг на времето*. Скопје: Мисла.
6. Шопов, А. (1960). Мојата поезија е долго носена преокупација во себе – разговор со Борис Вишински. *Културен живот*, V, 4, стр. 53 (преземено од <https://www.acosopov.com>, 27. 04. 2023).
7. modernizam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41465>> (преземено на 20. 04. 2023).